

סימן כג - וגניזמוס אמיתי

רקע רפואי ובעיית הבדיקה ההלכתית

ראשי פרקים:

- פרק א - רקע רפואי
- פרק ב - בעיית הבדיקה ההלכתית
- פרק ג - שיטת ריש לקיש
- פרק ד - סוגיית דם מפקד פקיד
- פרק ה - דעת גדולי הראשונים עפ"י הנוב"י
- פרק ו - שיטת החזון אי"ש
- פרק ז - הכרעת הגר"ע יוסף בטהרת הבית
- פרק ח - סיכום הדיון ההלכתי

פרק א. רקע רפואי¹

בפתח הדיון חשוב להדגיש, כי בניגוד למגמה הרווחת לעיתים בספרות הרפואית, להכניס תחת הסל של "וגניזמוס" מגוון רחב של הפרעות נשיות לקיום יחסים, בדיון ההלכתי ראוי להתייחס בנפרד למה שקרוי "וגניזמוס אמיתי" שבו קיימת התכווצות ספסטית רפלקסיבית לא רצונית של השרירים הסובבים את פתח הנרתיק, ובכך נמנעת לחלוטין כל חדירה שהיא לתוך הנרתיק. במצבים כאלה הטיפול בשיטות פסיכולוגיות איננו יעיל, וגם הבדיקות ההלכתיות של הפסק טהרה ושבעה נקיים אינן ניתנות לביצוע.

וגניזמוס בהגדרתו הרחבה מוגדר ככיווץ ספסטי רפלקסיבי לא רצוני של שרירי ריצפת האגן ושל השרירים הפרי-וגינליים המקיפים את השליש החיצוני של הנרתיק, בכל אימת שיש חשש לחדירה לתוך הנרתיק. כיווץ השרירים מונע חדירה לנרתיק או גורם לכאבים קשים בעת חדירה. נשים עם וגניזמוס ברמות שונות של חומרה נראות לעיתים קרובות במרפאת פוריות, כשהן מעונינות מאד בהריון אך חוששות מאד מחדירה. וגניזמוס יכול להוות מצב קשה למדי המחייב טיפול דחוף למניעת הרס נישואין בשל נישואין שלא ניתנים למימוש של חיי משפחה (Unconsummated marriage).

1. על עיקרי הרקע הרפואי כתבתי בשעתו כחלק מפרק 26 - אי פריון עקב וגניזמוס וליקויי זיקפה, של ספר לימוד מקצועי לרופאים ומתמחים. (פוריות האשה והגבר, עורכים: יוסף שנקר ואוריאל אלחלל, הוצאת אקדמון, ירושלים תשנ"ו (1996), עמ' 399-410, כשמקורות מהספרות הרפואית מובאים בעמ' 410 שם. הדברים הובאו עם עדכונים באסיא פז-פח עמ' 154-158.

מקובל להבדיל בין גיניזמוס ראשוני לגיניזמוס שניוני. גיניזמוס ראשוני הוא כאשר מעולם לא היה מצב המאפשר חדירה נורמלית, בניגוד לגיניזמוס שניוני בו היה מצב תקין בעבר.

שכיחות

עד היום אין נתונים בדוקים על שכיחות הבעיה.² יש מעריכים כי כ-40%-10% מתוך הנשים המופנות לטיפול בליקויי תפקוד מיני, וכמחצית הנשים המתלוננות על חדירה קשה וכואבת – סובלות מגיניזמוס. אך ברור כי הערכה מרחיבה זו כוללת לא רק מקרים של גיניזמוס אמיתי אלא גם הרבה מקרים קלים יותר, שאני מעדיף לכנות אותם כ"גיניזמוס מדומה".

בגיניזמוס קלאסי האבחנה נעשית לאור קשיי חדירה חמורים בהעדר ליקויי זיקפה אצל בן הזוג ובהעדר פתולוגיה אנטומית רלוונטית אצל בני הזוג.³ בעת בדיקה נרתיקית מתכווצים השרירים הפרי-וגינליים, יחד עם אדוקציה (סגירה) של הירכיים ואקסטנציה (יישור) של שרירי הגב.

אתיולוגיה (= הגורם לבעיה)⁴

חשוב להזכיר כי יש קושי אובייקטיבי בקיום מחקרים מבוקרים בנושא. משום כך יש להתייחס בספקנות ביקורתית לתאוריות שאינן מבוססות על מחקרים מבוקרים.

במהלך השנים הוצעו גורמים אחדים כאתיולוגיה של גיניזמוס. אולם מחקרים מבוקרים לא הוכיחו את נכונות התיאוריות הללו.

גיניזמוס שניוני מתואר לעיתים כהפרעה פסיכוסומטית, היכולה להתפתח גם בעקבות זיהומים נרתיקיים חוזרים או סיבוכים לאחר תפירה לקויה של אפיזיטומיה. כמו כן תיתכן סיבה פסיכולוגית, כתוצאה מאונס וטראומה פיזית או נפשית בעבר. החשש מכאב יוצר תגובת פחד מותנית המתבטאת בכיווץ שרירי ריצפת האגן בכל מצב בו חדירה נרתיקית מאיימת להתבצע. התגובה המותנית יכולה להתקיים גם זמן רב לאחר שהסיבה האורגנית לכאבים חלפה לחלוטין.

על השיטות הטיפוליות השונות ועל רמת היעילות שלהן יעויין במש"כ באסיא.⁵

2. Masters & Johnson דיווחו ב-1970 על 29 מקרי גיניזמוס מתוך 371 נשים שטופלו על ידם במשך 11 שנה בבעיות של תפקוד מיני. Green-Armytage (1956) מצא שבין 4% ל-5% מהנשים הנשואות נשארו בתולדות מספר חודשים אחרי חתונתם. Blazer (1964) מצא שגיניזמוס גרם ל-84% מליקויי התיפקוד המיני של זוגות נשואים.
3. כדוגמת עקמת הפין של הגבר או מחיצה נרתיקית באשה.
4. Etiology – חקר ותיאוריה של הגורמים למצב רפואי מסוים.
5. אסיא פז-פח עמ' 154-158.

פרק ב. בעיית הבדיקה ההלכתית

באסיא פז-פח העלה ידידי הרב יואל קטן שליט"א על שולחן מלכים את הבעיה הקשה של בדיקות הפסק טהרה וז' נקיים אצל אשה הסובלת מוגניזמוס.

בשורות הבאות אשתדל לתרום תרומה צנועה לדיון, תוך התמקדות במצב אחד בלבד: מצב של וגניזמוס אמיתי בו לא ניתן בשום אופן להחדיר אפילו אצבע קטנה לנרתיק, הוא הבית החיצון על פי ההלכה⁶.

הבעיה קשה לאור דרישת הטור יו"ד סי' קצ"ו, הב"י והשו"ע שם שללא בדיקה בתוך הנרתיק בודאי ש"לא יצאה ידי בדיקה" כלשון הטור. ואם כן "לא עלתה לה טבילתה והיא בחזקת נידה בחיוב כרת ר"ל", כלשון ר' ישראל יצחק ינובסקי בהקדמה לספרו טהרת ישראל (דפ"ר בילגוריא שנת עת"ר), אותו הביא הגר"י קטן.

כאמור גם הגר"א וייס שליט"א נמנע מהוראת היתר לאותן נשים אומללות שאינן יכולות לבצע בדיקה כלשהי בתוך הנרתיק.

והנה כבר הורה זקן הגר"י נויבירט שליט"א הלכה למעשה להקל לנשים אלו בבדיקה עד כמה שהן יכולות, דהיינו בדיקת קינוח בחצר הערווה (= חצר הפות') ולהתיר טבילתן על סמך בדיקה זו.

הוראתו של הגר"י נויבירט הובאה בנשמת אברהם (מהדורה חדשה תשס"ז) חיו"ד, סי' קצג, סס"ק א, וז"ל:

"אשה נשואה שסובלת מוגניזמוס. ישנם נשים נשואות שסובלות מוגניזמוס (כיוון לא רצוני של שרירי הנרתיק וריצפת האגן לקראת כל קירבה לשם) גם לקראת התשמיש הצפוי וגם לקראת בדיקה עצמית להפסק טהרה ובדיקות במשך השבעה נקיים וכשלמעשה אינה יכולה להכניס אצבעה יותר מלו היתה בתולה.

6. ראה סימן לה להלן.

7. לשון **הטור** בסעיף ו שם: "כל בדיקות אלו, בין בדיקת הפסק טהרה, בין בדיקת כל השבעה וכו', ותכניסהו לחורים ולסדקים עד מקום שאבר התשמיש מגיע. ואם לא עשתה כן לא הוי אלא קינוח בעלמא ולא יצאה ידי בדיקה". עכ"ל.

ועיין באריכות דברי **הב"י** שם, שהסביר מדוע יש צורך לבדוק כ"כ בעומק הנרתיק: "משום דקיי"ל (נדה מא,א) דנשים מיטמאות ביציאת הדם לבית החיצון אע"פ שעדין לא יצא לחוץ כמו שנתבאר בסימן קפג, צריכה לבדוק כל הבית החיצון. ועד מקום שהשמש דש הוא הבית החיצון, ומפני כך צריכה לבדוק עד שם". עכ"ל.

8. לשון **השו"ע** שם קצו, ו: "כל בדיקות אלו וכו' ותכניסנו באותו מקום בעומק לחורים ולסדקים עד מקום שהשמש דש וכו', ואם יקשה בעיניה מאד להכניסו כל כך בעומק, לפחות בדיקה אחת של יום הפסק טהרה ובדיקה של יום ראשון מהשבעה תהייה עד מקום שהשמש דש". עכ"ל.

וב**רמ"א** שם: "... מיהו בדיעבד אם לא עשתה כן כלל, רק שבדקה עצמה יפה בחורים ובסדקים בעומק היטב כפי כוחה, אע"פ שלא הגיעה למקום שהשמש דש – סגי לה". עכ"ל.

9. ראה להלן סימן לה, פרק ב.

שאלתי את מו"ר הגר"י נויברט שליט"א איך היא יכולה לטהר את עצמה לבעלה, וענה לי שמבחינה זו יש לה דין כבתולה ותעשה מה שיכולה לעשות לגבי הפסק טהרה ובדיקות של שבעה נקיים ואינה צריכה להכניס מוך דחוק אם אי אפשר לה לעשות זאת. "עכ"ל.

גם הגר"י קטן הביא את דברי הגר"י נויברט שליט"א בהערה 4, עמ' 141 שם. לענ"ד מן הראוי להחזיק בשולי גלימתו של הגר"י נויברט שליט"א ולהציג כאן חמישה צדדי היתר לאותן נשים אומללות, חלקם ידועים יותר וחלקם פחות.

פרק ג. הסניף הראשון – שיטת ריש לקיש, ומר"ל נשמע לר' יוחנן

חשוב לדעת כי לשיטת ריש לקיש במסכת נדה מא,ב, אין כאן שום בית מיוחד. כי לשיטתו אין לא טעם ולא חובה לבדוק בתוך הנרתיק אלא אך ורק בחצר הערוה, וכדלהלן: כמובא בב"י קצו, ו, מקור החיוב לבדוק בבית החיצון הוא דין המשנה ש"כל הנשים מיטמאין בבית החיצון" עוד בטרם יצא אל מחוץ לגוף. ומכאן שלפי שיטת ריש לקיש לא קיימת סיבת החיוב לבדיקה חודרת בנרתיק. שהרי במסכת נדה מובאות שלש הגדרות לשתי שיטות עיקריות המבארות מהו 'הבית החיצון'.

שיטת ריש לקיש: 'הבית החיצון' הוא "כל שתנוקת יושבת ונראית". הגדרה זו מתאימה ל"חצר הפות" בשפת ימינו – *vestibulum vaginae* בלטינית. הכוונה לאיזור הכמעט חיצוני של אבר המין הנשי, מאזור בין השפתיים הקטנות ועד מקום הבתולים שממנו מתחיל הנרתיק. (ראה נשמת אברהם בהקדמה להלכות נדה, ובמאמרו של פרופ' יהודה לוי¹⁰). הגדרתו של ריש לקיש מזכירה מאד את הגדרת "הבית החיצון" במרחץ הרומי שהיה מצוי בימי חז"ל, ומוזכר בגמרא ובפוסקים. מה שחז"ל כינו בשם "הבית החיצון" של בית המרחץ, קרוי בלטינית *vestibulum balnearum* גם מבחינה אדריכלית יש דמיון רב בין מיקום וצורת חצר הפות במערכת הגניטלית, לבין מיקום וצורת הבית החיצון – *vestibulum balnearum* – בבית המרחץ הרומי.

הגדרה מאד-מקילה זו של ריש לקיש, שדם הנידה מטמא רק כאשר הוא מגיע אל מעבר לקצה החיצוני של הנרתיק, נדחתה ע"י ר' יוחנן בטענה שלבית החיצון אמור להיות לפחות דין של "בית הסתרים" לעניין מגע טומאה, בעוד שלפי הגדרת ריש לקיש, ה'בית החיצון' איננו נסתר מספיק כדי להיכלל בהגדרת 'בית הסתרים'.

השיטה השניה מובאת בברייתא היא הפשוטה שבהגדרות. "במתניתא תנא: מקום דישה". הגמרא מבהירה: "מאי מקום דישה? אמר רב יהודה: מקום שהשמש

10. הרב פרופ' י' לוי, "משל משלו חכמים באישה", ספר אסיא יא עמ' 341-348.

דש". המקום שהשמש דש קרוי בימינו "נרתיק", "לדן" או "וגינה" בלועזית. המקום ברור מבחינה אנטומית, כמבואר בדברי הרמב"ם בפירוש המשנה נדה פ"ה מ"א ובמאמרי הנ"ל באסיא פה-פו.

בגמ' מובאת גם הגדרה שלישית של ר' יוחנן, המשתמשת במושג "בין השיניים"¹¹. אך לדעת הראשונים על אף השינוי בלשון ההגדרה, שיטת רבי יוחנן זהה לשיטת תנא דברייתא. הרמב"ם איסור"ב ה, ב, כתב: "ועד היכן הוא בין השיניים? עד מקום שיגיע האבר בשעת גמר ביאה". וכן כתב המאירי בבית הבחירה (נדה מא, ב) כן משמע מהרא"ש בפסקיו (פרק ה, סי' א) שהביא להלכה גם את דברי רבי יוחנן וגם את דברי תנא דברייתא, וכן הוא בהלכות נדה לרמב"ן פרק ג אות א. כן הוא גם באורחות חיים (לר' אהרן ב"ר יעקב הכהן מלונגיל) [נרבונה] שבפרובנס) הלכות נדה אות א, וכן הוא בלקט יושר (לרבי יוסף בן משה תלמידו המובהק של ר' ישראל איסרלין) חלק ב (יורה דעה) עמוד כב ענין א.

וכן כתב בפשיטות הב"י יו"ד ריש סי' קפג: "ומסיק בפרק יוצא דופן דבית החיצון הוי עד בין השיניים... והיינו מקום שהשמש דש" עכ"ל.

על אף שלשיטה המקילה של ריש לקיש יש כמה יתרונות מובהקים בהבנת דברי חז"ל במשנה ובברייתא¹², פסיקת ההלכה היא חד משמעית: הלכה כר' יוחנן וכתנא דברייתא, ולא כריש לקיש.

ויש לשאול: האם יש לדברי ריש לקיש השלכות הלכתיות, אף שבגוף מחלוקתו עם ר' יוחנן מוסכם כי אין הלכה כמותו?

ברור כי לדעת ריש לקיש אין בעיה הלכתית בבדיקה הנדרשת מנשים הסובלות מַגְיִזְמוֹס, שכן כל הבדיקות הנדרשות הן רק ב"בית החיצון", ולדעת ריש לקיש הבית החיצון מקומו בחצר הפות מחוץ לקרום הבתולים, בין הקרום לבין השפתיים הקטנות. גם אשה הסובלת מַגְיִזְמוֹס אמיתי מסוגלת לבדוק במקום זה, שהרי הבדיקה איננה כוללת שום חדירה לנרתיק והיא נעשית אך ורק מחוצה לו.

והנה, על אף שהלכה כר' יוחנן וכתנא דברייתא, בכל זאת יש מקום גדול לומר שגם אם חלוקים ר' יוחנן וריש לקיש בהגדרת 'הבית החיצון' שבמשנה, הם אינם חלוקים על מקום הבדיקה המחוייבת בה"ט וז"ל, ומריש לקיש נשמע גם לר' יוחנן. שהרי מאד לא מסתבר שר"ל ור"י היו חלוקים גם בהלכה מעשית יום

11. על המשמעות האנטומית של "בין השיניים" ראה סימן לה להלן.

12. בשתי ברייתות (הראשונה ברייתא בספרא סוף פרשת מצורע, הובאה בנדה מא, ב; והשנייה בנדה מב, א) מתבאר שדין היטמאות 'בפנים כבחוץ' קיים לא רק בנדה ובזבה, אלא גם בפולטת ש"ז וביולדת. לשיטת ריש לקיש, גדר 'בפנים כבחוץ' ביולדת ובפולטת דומה לגדר 'בפנים כבחוץ' בנדה ובזבה, כשהבנת הדברים פשוטה ומתאימה למציאות. מה שא"כ לדעת ר' יוחנן. ראה להלן סימן לה, פרק ו.

יומית הנוגעת לכל בית בישראל – מהו מקום הבדיקה הנדרשת בה"ט וז"נ (ולא רק בזיהוי אנטומי של הבית החיצון). דאם כן, לא לישתמיט תלמודא לבאר שר"ל ור"י חלוקים באופן קיצוני כל כך בהלכה המצויה בכל בית בישראל.

הגע עצמך: אם מחלוקתם של ר"ל ור"י איננה נוגעת רק לשאלת הפרשנית מהו הבית החיצון האמור במשנה, אלא גם להלכה יום יומית הנוגעת לכל בית בישראל, האם לא ראוי להציג את מחלוקתם בבירור [גם] בשאלה המעשית המצויה? ואם כן חלוקים היו בשאלה המעשית, איך נהגו כל בנות ישראל בימיהם של ר' יוחנן וריש לקיש¹²? אילו נהגו לבדוק בתוך הנרתיק, הרי מנהגם היה מוכיח את שיטת ר' יוחנן שהרי לר"ל אין שום טעם בבדיקה כזו. לעומת זאת אם לא נהגו לבדוק בתוך הנרתיק, אזי אין הוכחה ממנהג בנות ישראל למחלוקת ר"ל ור"י, ומחלוקתם בביאור מילות המשנה נזקקת להכרעה הלכתית אחרת.

משום כך נראה כי עצם העדר מחלוקת מפורשת בדבר כל כך בסיסי כמו מקום הבדיקה, מעיד כאלף עדים שבימי ר"ל ור"י מנהג בנות ישראל היה כפי שהבין הנוב"י בדעת הרי"ף, הראב"ד והרמב"ם, דהיינו שאין חובת בדיקה בתוך הנרתיק, וכמובא להלן בסניף השלישי¹³.

פרק ד. הסניף השני – סוגיית דם מפקד פקיד

כתובות ה, ב, "איבעיא להו וכו' דם מפקד פקיד או חיבורי מיחבר?" ופירש"י בד"ה מפקד פקיד: "כמו פיקדון כנוס ועומד ואינו נבלע בדופני הרחם [=דפנות הנרתיק]¹⁴ להיות יציאתו ע"י חבורה, אלא שהפתח נעול בפניו ופותחים לו ויוצא" עכ"ל.

מדברי רש"י ברור שלדברי האומר "דם מפקד פקיד" מדובר במצב מציאותי בו הדם היוצא כבר איננו חלק ממחזור הדם, אלא כנוס בחלל מחללי הגוף עד ליציאתו החוצה*. גם בלא דקדוק בפרטי המציאות (ראה להלן) מפורשים כאן שני דברים.

12. הערת הגר"א נבנצל (תשע"א): אלה ששמעו לר' יוחנן נהגו כר' יוחנן ואלו ששמעו לר"ל נהגו כר"ל.

13. יתר על כן. לא מיבעי לשיטת רב האי גאון (אוצה"ג תשובות, סוף ר"ה), שלא תיתכן מחלוקת בדבר שנוהג כל שנה מימות נביאים ראשונים, אף שנוהג רק בר"ה וע"י בעל תקיעה יחיד לרבים, אלא אף לשיטת הרמב"ם (שופר, ג, ב) שלפי אורך שנים ורוב גלויות תיתכן שכחה בפרטי תק"ש, לא מסתבר שתהיה בא"י מחלוקת בדבר שמסור לכל ונוהג כל הזמן בכל משפחה בישראל.

14. הנרתיק קרוי 'רחם' בלשון מקרא ובלשון חז"ל. ראה סימן לד, להלן.
* כעין מה שכתב בספר התרומה סי' רנד, הובא במגן אברהם סי' שכח, סוף ס"ק לג, שמותר להוציא בשבת ליחה מכיה אע"פ שיש דם בתוך הכויה משום דמפקד פקיד כמו מורסא. בניגוד להא דאסור לחוך שחין שמוציא דם, שאינו מפקד פקיד כמו ליחה. וביאר הגרש"ז אויערבאך זצ"ל במנחת שלמה (ח"ב, קמא, סי' כו. אות ד, סוף ד"ה ומיהו לענין) שדם הנמצא בתוך המורסא כבר נעקר ממחזור הדם ואינו כנוס כלל במקום גידולו וחיותו. מקור דבריהם בכתובות זא, רש"י ד"ה פטור, כמבואר בנשמת אדם חלק ב-ג (הלכות שבת ומועדים) כלל סט, ג. מבחינת המציאות מדובר כאן בהכרח בדם נדה ישן שמעט ממנו נשאר והצטבר מאחורי הקרום.

האחד: גם למ"ד דם מפקד פקיד, בכל זאת אותה כלה מותרת לחתן. הרי שעלתה לה טבילה למרות שבעת טבילתה עדיין היה כנוס דם נידה ישן בבית החיצון, דם שיצא מהמקור קודם לטבילתה, והוא יוצא אל מחוץ לגופה לאחר ביאה ראשונה.

(ראה נובל"ק סי' מו ד"ה "ועתה נתתי את לבי". מוזכרת שם אפשרות שאשה תטבול בעוד דם כנוס בנרתיקה, ואע"פ שיצא הדם החוצה אחר הטבילה, האשה לא נאסרת לבעלה, אף שנטמאת גם לטהרות וגם לחולין. בדוגמא של הנוב"י גם אם יתווסף דם חדש לא תיאסר לבעלה כי מדובר בתחילת ימי טוהר שלאחר הפלה).

השני: כמעט כל הנשים, כולל הכלות, רואות דם וסת, כי קרום הבתולים לא סגור לגמרי. אם כן, למ"ד דם בתולים מפקד פקיד (כלומר הוא דם נדה ישן, שמעט ממנו נשאר והצטבר מאחורי הקרום), מוכח שלמרות שאנו יודעים על קיומו ומצפים לראותו יוצא [כדם בתולים] אחרי ביאה ראשונה, בכל זאת הכלה לא בודקת את עצמה בבית החיצון דרך הפתח בקרום הבתולים. שהרי אילו היתה בודקת בכניסה לנרתיק, היתה רואה על עד הבדיקה את הדם הכנוס 'בין כותלי הנרתיק', ולא היתה טובלת לחתנה!

לעניין המציאות הידועה היום לרופאים מצינו ארבעה מצבים, כשבשלושת האחרונים שבהם, קיים דם בתולים שהוא מפקד פקיד, אך רק באחד מהם קיים רק דם מפקד פקיד בלא דם חבורה.

מצב ראשון: מצב בו נקרע קרום הבתולים, וכלי הדם הקטנים באיזור הקריעה מדממים. במצב זה מדובר בדם חבורה לכל דבר. חשוב להזכיר כי בימינו מרובות הבתולות הבוגרות שאינן מדממות אחרי ביאה ראשונה בעיקר

אמנם ראיתי מסבירים את המושג 'דם בתולים מפקד פקיד' שלא כרש"י שמדובר בהגדרה מציאותית, אלא חידשו שזו הגדרה דינית ולא הגדרה מציאותית. כלומר, מבחינת המציאות אין שום הבדל בין דם חבורה לדם בתולים, בשני המקרים מדובר בפגיעה בכלי דם שעקב הפגיעה הם מדממים. אלא מכיוון שדם זה עתיד לצאת, כדרך העולם, הרי הוא "מפקד פקיד". כ"כ הרב משה דוד טנדלר במאמרו: 'המושג של דם מפקד פקיד' (קובץ בית יצחק לה, תשס"ג, 74-73): "...כשעובר יוצא לאויר העולם כל הדם שבגופו נחשב כ'נשמתו' ועל נטילת אפי' מקצת דמו בשבת חייב משום נטילת נשמה. אבל אם העובר נקבה, הרי בגזירת השם שלא תוהו בראה לשבת יצרה' היא מחוייבת להנשא ולאבד טיפות דם אלו של דם בתולים וא"כ אין להחשיב דם בתולים כדם של 'נשמתה' אלא מיפקד פקיד עד שיגיע הזמן להנשא ואז יצא דם זה המופקד אצלה מעת לידתה." ע"כ.

וכנ"ל כתב הרב עזריה אריאל בספרו שערי היכל עמ"ס פסחים לגב, בסוגיית משקין מיפקד פקיד [בהכנה לדפוס]. לדבריהם, רופא החותך בתולי אשה לא יתחייב על כך בשבת, בעוד שלאמור למעלה אין ספק שדינו חמור ככל חובל בשבת. דברי רמ"ד טנדלר וסיעתו נסתרים לא רק מדברי רש"י שהובאו למעלה בהבנת מי שמתיר בשבת הוצאת דם מפקד פקיד של בתולים, אלא גם מהשיטה, הדחוויה מהלכה, המחייבת מי שמוציא בשבת דם של בתולים אף אם הוא מפקד פקיד, כי הוא 'פקיד ולא עקיר' (כתובות ז, א, וברש"י שם ז"ה ולא עקיר). במאמר מוסגר ראוי להעיר כי מדברי רש"י ברור כי המחלוקת בין השיטה הראשונה המקובלת (דף ה, ב) לבין השיטה האחרונה הדחוויה (ז, א), היא מחלוקת במציאות. אלא השיטה הראשונה מתארת מציאות המוכרת לנו גם היום כמבואר למעלה, בעוד השיטה האחרונה, הדחוויה, מתארת מציאות של מצב ביניים שלא זכינו להכירו.

בגלל הגמישות של קרום הבתולים, גמישות שמונעת את קריעתו¹⁵. לכן לעיתים קרובות לא נמצא דם לאחר ביאה ראשונה. **במצב זה אין דם בתולים, לא חיבורי מיחבר ולא מפקד פקיד.**

מצב שני: מצב בו הקרום הגמיש לא נקרע, אך מעט דם שהצטבר בפנים מאחורי הקרום יוצא החוצה בעקבות הביאה. פשוט שדם זה הינו "מפקד פקיד". אמנם אם הפתח המצוי בקרום הבתולים גדול מספיק, ניתן בבדיקת יד להוציא את מעט הדם שהצטבר ולנקות את מקומו, ודימום כזה יראה רק אם לא בוצע קינוח יד בתוך הנרתיק. **מצב כזה שהוא יחסית שכיח, מתאים מאד לשיטת מ"ד דם בתולים [רק] מפקד פקיד.**

מצב שלישי: מצב מצוי אך קצת פחות שכיח, בו הפתח בקרום הבתולים קטן מאד (או כאשר במקום פתח אחד קיימים כמה נקבים קטנים). פתח או נקבים כאלה אינם מאפשרים חדירת אצבע עם יד, אף שהם מאפשרים לדם הנדות לצאת כמעט בשלמות. במצב כזה שרידי הדם הללו יוצאים בעיקבות הביאה, והם מוגדרים בצדק כ'מפקד פקיד'.

אמנם מאחר ובמצב זה הקרום אמור להיקרע בביאה, הרי שהוא כרוך גם בדם חבורה עקב הקריעה ההכרחית של הקרום.

משום כך **מצב זה לא מתאים למ"ד דם בתולים [רק] מפקד פקיד.**

מצב רביעי: מצב נדיר מאד בו קרום הבתולים שלם בלא שום נקב כלשהו (imperforate hymen). במצב כזה מצטברת בהדרגה בנרתיק כמות הולכת וגדלה של דם נדות, הלוחצת על קרום הבתולים ומכאיבה מאד, והיא מחייבת פתיחה כירורגית של קרום הבתולים לשיחרור הדם (בלי קשר לנישואין ולביאה הראשונה). אולם כשמדובר בנערה צעירה שנישאת יתכן מצב בו הצטבר רק מעט דם בנרתיק מאחורי הקרום החסום, דם שיוצא החוצה בעקבות קריעת הקרום בביאה ראשונה. גם מצב זה אמור להיות כרוך בדם חבורה עקב הקריעה ההכרחית של הקרום, בנוסף לדם הכנוס, לכן גם **מצב זה איננו מתאים לשיטת מ"ד דם בתולים [רק] מפקד פקיד.**

פשטות הדברים היא כי האומר שדם בתולים הוא רק מפקד פקיד ולא חיבורי מיחבר, דבריו מתאימים רק למקרה השכיח המתואר **במצב השני**, בו אין דם חבורה כי אין קריעה של הקרום הגמיש ובכל זאת יש שחרור של דם שהצטבר מאחורי הקרום בלא שקונח. כאמור, מציאות זו מותנית באי קינוח פנימי, וא"כ משמע בבהירות שאין חובת קינוח של הנרתיק בבתולה, אף במקום בו הקינוח אפשרי.

15. ראה: א. הרב יעוזר אריאל, טענת בתולים בזמן הזה, **ספר אסיא יא**, 388-408; ב. ד"ר אורי לוי, טענת בתולים ופתח פתוח בבגרות, **שם** 379-387, ובהערותי - הערות העורך - שם.

נדגיש כי כשמדובר ב'מצב השני' השכיח, לגמרי לא תקף חילוקו של הגר"א וייס בין בתולה שפתחה נעול לבין אישה עם וגניזמוס, שכן במצב זה גם בבתולה הפתח איננו נעול עד כדי מניעת אפשרות קינוח בנרתיק מאחורי קרום הבתולים. ואדרבה, מצבה צריך להיות חמור יותר מזה של אישה הסובלת מוגניזמוס, אשר לגמרי איננה יכולה לחדור לנרתיק.

יתר על כן, עצם סברת הגר"א וייס שליט"א צריכה עיון גדול. שהרי גם בבתולה שאיננה יכולה לבדוק, דומני שהכל מסכימים כי דם נידה אוסר מבפנים כמבחוץ, דהיינו כבר ביציאתו מ'בין השיניים' לנרתיק. ואם זה הטעם המחייב בדיקה מן התורה, מה תועיל לנו הסברה המחודשת שהפרוזדור שלה הוא חיצוני ומסתיים בקרום שבכניסה לנרתיק, אם דם נדה אוסרה כבר בכניסתו מבין השיניים לנרתיק?

ואם כוונת הגר"א וייס לחדש שבבתולה אין דם נדה אוסרה עד שיצא חוצה לנרתיק – חידוש עצום יש כאן להלכה, וקולא גדולה הדורשת קצת יותר הוכחה מסברה בעלמא. ולהלן לפני הע' 16 מובאים דברי החזון אי"ש, מהם משמע לכאורה שלא חש לסברת הגר"א וייס שליט"א.

פרק ה. הסניף השלישי – שיטות גדולי הראשונים עפ"י הנודע ביהודה

ידועים דברי הנודע ביהודה יוד"ק מו, אשר הבין בדברי שלושת גדולי הפוסקים הראשונים – הר"ף הראב"ד והרמב"ם – כי מן התורה אין חובת בדיקת פנים כלל אלא סגי בבדיקת קינוח בחצר הפות. (יעויין לעיל פרקים ב-ג.)

מדבריו משמע שלדעת הרמב"ם שאינו מזכיר כלל בדיקת פנים לאיסור נדה אלא קינוח בלבד, גם מדרבנן אין חובה כזו.* אם כן יש מקום למורה הוראה לומר שבמקום שבמקום שא"א, העמידו חכמים דבריהם על דין תורה, ויש מוצא לאותן נשים אומללות, וכפסק ההלכה למעשה של הגר"י נויבירט.

פרק ו. הסניף הרביעי – שיטת החזון אי"ש

כתב החזון אי"ש (י"ד הל' נדה, צב, כא. ההדגשות שלי – מ"ה):

"נראה דענין הבדיקה היינו ידיעה חושית שנסתם המעיין. ומשום שדרך הראי להיות מופסקת מעט, והלכך אין ראייה מקינוח שהופסק המעיין. אבל ע"י בדיקה מתברר סתימת המעיין, שכל שמעינה פתוח – עומד טיפת הדם בפיה וע"י הדחיקה יוצא. והלכך בין בנדה ובין בזבה לא סגי מה"ת בקינוח בהפסק טהרה.

ומיהו נראה דכל בדיקה שהיא על אופן המברר את סתימת המעיין לפי דרך רוב הרואות שמוצאים על העד כל עוד שמעיין פתוח – היא בדיקה מה"ת. ודין חו"ס

* הגר"י קאפח כתב בביאורו למשנה תורה, איסור"ב פ"ד סקט"ו: "הבאתי כאן את כל דברי הנוב"י בענין זה, כי במחוזות רבים בתימן לא נהגו כדעת הרשב"א [המצריך בדיקת חו"ס], ומנהג אבותיהם הקדושים בידיהם סמוכים לעד על איתני עולם".

שאמרו חכמים הוא מדבריהם שהגבילו את הדבר, ואפשר שאין הכוונה רק לבדיקה מעליתא המעיד על סתימת המעין ולא על הפסקתו לשעה, הרי מצינו שהקטנה מביאה עלה קרבן על זיבתה אף שאין לה בדיקת חו"ס¹⁶ וכמוש"כ האחרונים ז"ל, וכן בדיקת הזב דלא שייך חו"ס. וע"כ דצריך בדיקת זמן ארוך קצת באופן שאין לחוש שהפסקתו הוא רק עתית ולפי שעה.

ונראה דגם בנדה וזבה מהני מה"ת קינוח כמה פעמים סמוכות. קיצורו של דבר שהתורה לא נתנה בזה גדרים בענין הבדיקה אלא לעמוד על ידיעת הדבר ע"פ המובן. ונראה דלמ"ד ספורין מה"ת בעינן, צריך בכל יום בדיקה כהאי המבררת סתימת המעיין אע"ג דהיא בחזקת טהורה מעיקר הדין, וכן לר"ח אליבא דר"א דתחילתן וסופן בעינן, וה"ה לרב צריך בדיקה בתחילתן או בסופן בדיקה כהאי. ומיהו לרב נראה דאין זה אלא מדרבנן וכמש"נ לעיל."

מפורש בדברי החזו"א שמה"ת מועיל "קינוח כמה פעמים סמוכות" בחצר הפות כדי להחשב כבדיקה גמורה מה"ת, פתרון שהוא בודאי ישים גם באשה הסובלת מוגיניזמוס אמיתי שאינו מאפשר שום חדירה.

פרק ז. הסניף החמישי – פסק הגר"ע יוסף בטהרת הבית

כתב בספר טהרת הבית (חלק ב, סי' יג) במשמרת הטהרה (עמ' שמט-שנ) וז"ל:

"ולענין הלכה נראה בודאי שאין לזוז מדברי רוב הפוסקים ומרן השלחן ערוך, שבדיקת הפסק בטהרה, ובדיקות היום הראשון והשביעי מהשבעה נקיים, צריכות להיות בדיקות גמורות בחורים ובסדקים, וכמו שהסכימו הסדרי טהרה והלחם ושמלה וסיעתם, שהעיקר כפסק מרן השו"ע. וכן העלה בשו"ת לבושי מרדכי תליתא (חלק יורה דעה סימן כד). ע"ש.

אולם כשאי אפשר לה לעשות בדיקה גמורה בחורים ובסדקים, כי הבדיקה הזאת גורמת לה ראיית דם, (וכעין מה שכתב מרן בבית יוסף לגבי בדיקה בעומק עד מקום שהשמש דש), יש לסמוך על מה שכתב הסדרי טהרה (סימן קצו ס"ק כז), דהיכא דלא אפשר יש לסמוך על דעת הראב"ד דסבירא ליה דלבעלה די בבדיקה קלה בבית החיצון, ואין צורך בבדיקת חורים וסדקים. וצ"ע. ע"ש. וכן כתב בשו"ת עולת יצחק (סימן ס). ע"ש. ועל כל פנים אם עברו עליה כבר שבעה ימים מתחילת ראייתה, ואין דרכה לראות יותר מששה ימים, שמדין תורה אזלינן בתר רובא, ואין ההפסק בטהרה אצלה אלא רק מדרבנן. וכמו שכתב בשו"ת זכרון יוסף, והובא בסדרי טהרה (סימן קצו ס"ק כג), וכתב שאף שמבואר במשנה (נדה סח.) שעל כל פנים צריכה להפסיק בטהרה, מכל מקום אין זה אלא מדרבנן. ע"ש.

וכבר הארכתי בזה לעיל, והבאתי שכן הסכים הגאון אור שמח ועוד אחרונים. לפיכך יכולים לסמוך בזה על סברת הראב"ד ודעימיה להקל, שאין צורך בבדיקת חורים וסדקים, רק בדיקה שגרתית כמה שאפשר לה, וכדברי הגאון האבני נזר (חלק יוה דעה סימן רנה) שהבאנו למעלה. וכן כתב עוד בשו"ת חלקת יואב (חלק יורה דעה סימן ל) בד"ה שוב ראיתי, שאף שאין לסמוך על הנודע ביהודה (חלק יורה דעה סימן

16. משמע מדבריו שלא חש לסברת הגר"א וייס, שהובאה בקצרה בעמ' הקודם, ומקורה באסיא פז-פח, עמ' 146.

מו) להקל על פי דברי הראב"ד וסיעתו, כיון דהוי איסור כרת, מכל מקום אם אינה רגילה לראות יותר משבעה ימים, יש לסמוך על הזכרון יוסף שהובא בסדרי טהרה, דסמכין לומר שלא ראתה יותר, דאזלינן בתר רובא, והראיה שהביא מההיא דנדה (טו:) בעלה מחשב לה ימי וסתה ובא עליה, ראייה ברורה היא, אלא שהסדרי טהרה כתב דמכל מקום עדין יש חשש מדרבנן, ובדרבנן מיהא שפיר יש לסמוך על דעת הראב"ד בדדיקת חורים וסדקים אינה אלא לטהרות, מה שאין כן לבעלה. וכבר כתב הסדרי טהרה דהיכא דלא אפשר סמכין על הראב"ד שאינה צריכה בדיקת חורים וסדקים, וכדמוכח מדין בדיקת בתולה. ע"ש.

וכן מתבאר בשו"ת ברכת רצה (סימן כו) הנ"ל, דהיכא דלא אפשר שפיר דמי לסמוך בזה על דברי הראב"ד וסיעתו, וכמו שהעלה הנודע ביהודה בזה. ע"ש. (וכבר הובא בדברינו לעיל).

גם בשו"ת לבושי מרדכי תליתאה (חלק יורה דעה סימן כד) הסתמך על הסדרי טהרה להקל בזה היכא דלא אפשר, ושכן כתב הפתחא זוטא בשם האחרונים. ע"ש. וכן לפי מה שכתב בשו"ת בנין ציון חלק א (סימן עא), שמכיון שעיקר דין זה אי בעינן בדיקת חורים וסדקים שנוי במחלוקת הראשונים, וכמו שכתב הנודע ביהודה, בצירוף עוד ספק יש להקל. ע"ש. וכאן גם כן שעברו עליה שבעה ימים מתחילת ראייתה, ואין דרכה לראות יותר מששה ימים, ומדינא אזלינן בתר רובא, שפיר יש להקל בבדיקה רגילה. ועיין עוד בשו"ת דברי חיים חלק ב (חלק יורה דעה סימן עז), ובשו"ת עולת יצחק (סימן ס). ע"ש. **וכן עיקר להקל בזה להלכה ולמעשה. "עכ"ל.**

פרק ח. סיכום הדיון ההלכתי

לאור האמור נראים דברי הגר"י נויבירט אותם הורה למעשה.

אמנם לענ"ד יתכן וראוי להחמיר מעט ע"פ הבנת החזון אי"ש. דהיינו שנשים אלו לא תסתפקנה בקינוח חד פעמי בחצר הפות להחשיבו כבדיקה, אלא תחזורנה על קינוח זה מספר פעמים בהפרשים של פחות משעה בין קינוח לקינוח, כדי שלא נחוש שהפסקת הדימום מהרחם היא "רק עיתית ולפי שעה". ולמעשה, ביצוע כל שנים שלשה קינוחים חוזרים כאלה יעלה לה כבדיקה אחת.

אפשרות אחרת היא להחמיר ולבצע בדיקת הפסק טהרה חיצונית רק לאחר שחלפו הימים בהם היא רגילה לראות, וכהצעת הגר"ע יוסף ב'טהרת הבית'.

כמובן שכל ההקלות האמורות כאן מתייחסות רק למקרים של וגניזמוס אמיתי שאיננו מאפשר שום חדירה, אפילו במקצת, אל מעבר לפתח הנרתיק בו ממוקם קרום הבתולים, וכן לבתולה שאינה יכולה לבדוק יותר מזה, שכבר הורו הפוסקים שאינה צריכה לפצוע את עצמה.

קיימות, כידוע, שאלות הלכתיות ורפואיות-הלכתיות נוספות הנוגעות לחיי המשפחה של נשים הסובלות מוגניזמוס אמיתי. את חלקן הזכיר כבר הרב קטן במאמרו באסיא פז-פח. ראוי להרחיב בהן אך עוד חזון למועד.

והשו"ת יצילנו משגיאות, ולא אכשל בדבר הלכה וישמחו בי חברי.